

Szerves kémiai szintézismódszerek

---

9. Funkciós csoportok kialakítása, eltávolítása,
egymásba való átalakítása

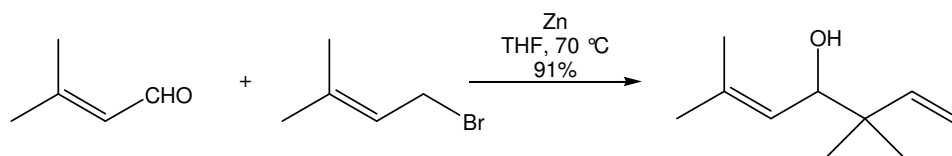
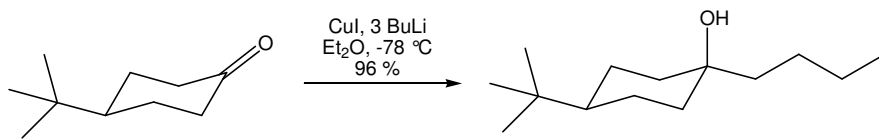
Kovács Lajos

A funkciós csoportok áttekintése

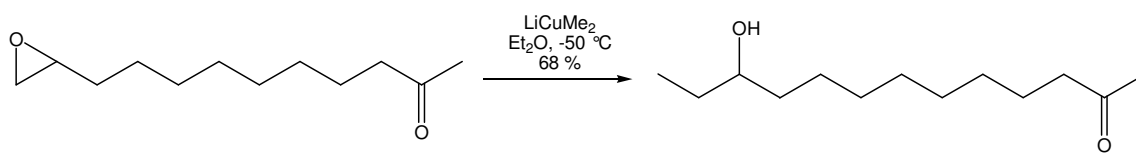
	A szénatom hozzávetőleges oxidációs száma vagy foka				
	-4	-2	0	+2	+4
	0	1	2	3	4
szénhidrogének	C-C	C=C	C≡C		
halogénszármazékok		-CH ₂ X	-CHX ₂	-CX ₃	CX ₄
oxigéntartalmú vegyületek		-CH ₂ OH	-CHO	-COOH	CO ₂
		-CH ₂ OR	>C=O	-COX	
			-CH(OR) ₂		nem redox átalakítások
			HO-C-C-OH		
			epoxidok		
kéntartalmú vegyületek		-CH ₂ SH	-CHS		
nitrogéntartalmú vegyületek		-CH ₂ NH ₂	-CH=NH	-CN	-N=C=N-
			-CH=NOH	-CONH ₂	-NHC(O)NH ₂
	←	redox átalakítások			→

Alkoholok előállítása

■ Karbonilvegyületek és karbanionok reakciója

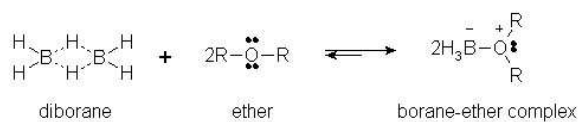
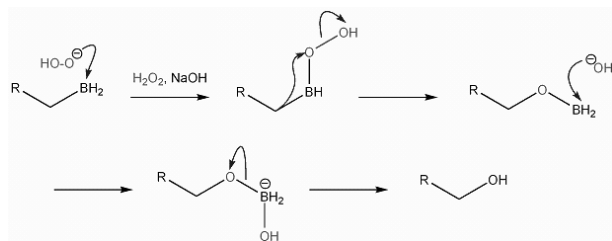
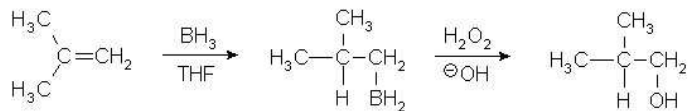
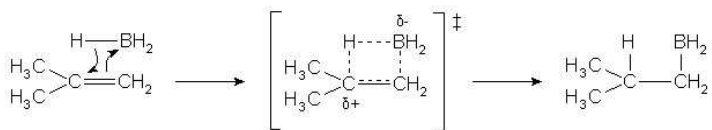

■ Epoxidok és karbanionok reakciója

Alkoholok előállítása 2.

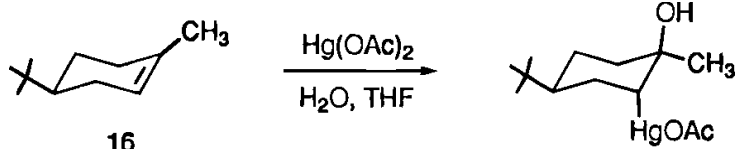
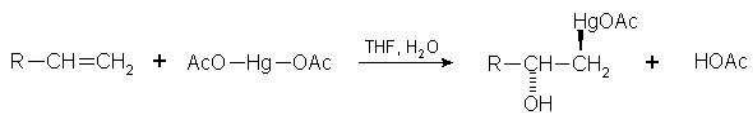
Hidroborálás-oxidáció

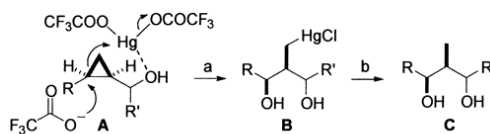
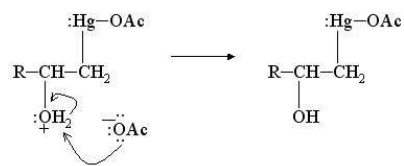
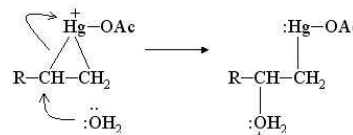
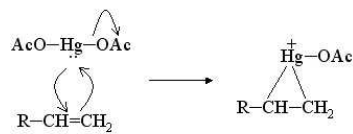
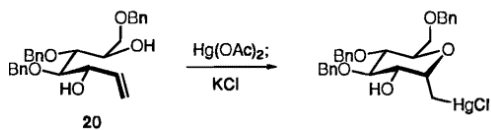
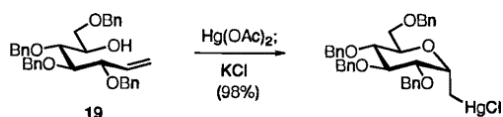
Herbert C. Brown
(1912-2004),
megosztott kémiai
Nobel-díj (Georg
Wittig), 1979

Alkoholok előállítása 3.

Szolvomerkurálás-demerkurálás

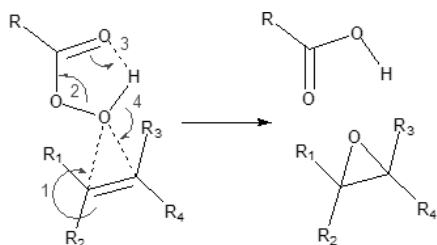
- Alkoholok jelenlétében éterek képződnek
- Redukcióval a higany eltávolítható és alkoholok/éterek nyerhetők

a) $Hg(OCOCF_3)_2, CH_2Cl_2$ then aq NaCl; b) $LiAlH_4, THF$

Epoxidok előállítása

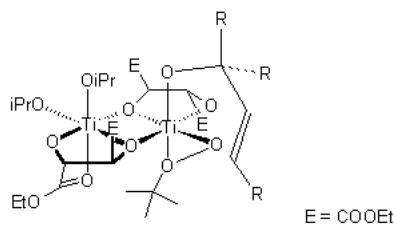
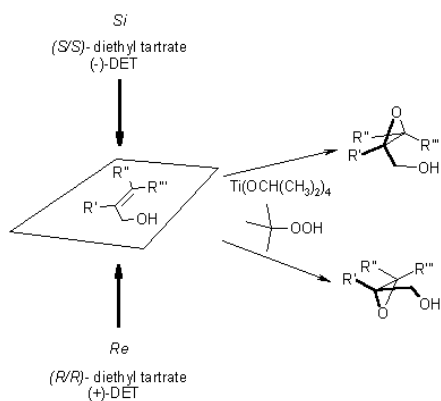
Alkének epoxidálása

Aszimmetrikus változat:
Sharpless-epoxidálás

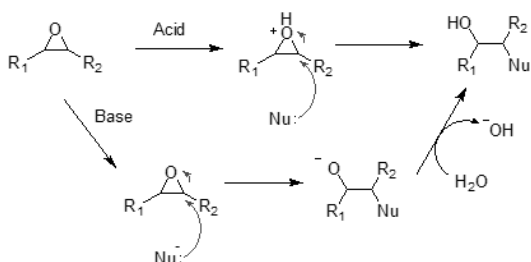
K. Barry Sharpless
(1941-), megosztott
kémiai Nobel-díj
(William S. Knowles,
Ryoji Noyori) , 2001

- Más módszerek
  - ▶ Darzens-kondenzáció
  - ▶ diolok aktiválása
  - ▶ kén-ilidek felhasználása

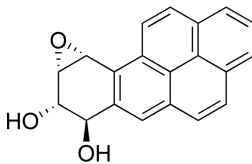
Az epoxidok reaktivitása

Gyűrűnyitás nukleofilekkel

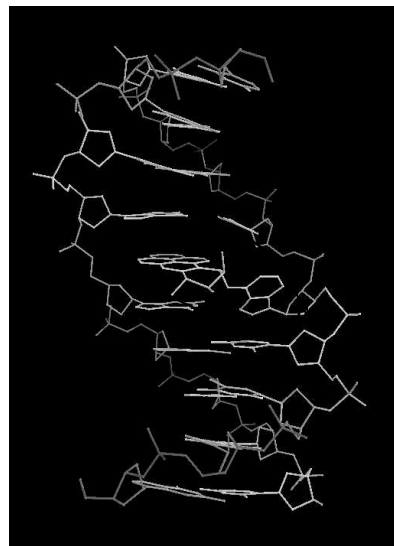

Savas és bázikus közegben egyaránt felnyílik diol (Nu=OH) vagy β -alkoxialkohol (Nu=OR) képződése közben

A dohányfüstben található, karcinogén benzo[a]pirén három enzim segítségével metabolizálódik egy diol epoxiddá, amely kölcsönhatásba lép különböző DNS-szekvenciákkal

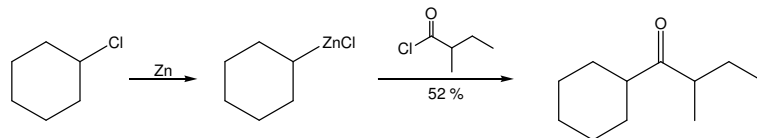
Benzo[a]pirén diol epoxid

Benzo[a]pirén diol epoxid és egy nonanukleotid duplex adduktuma (addíció a 2'-dezoxiadenozin N⁶-nitrogénjén)

Aldehyde, ketonok előállítása

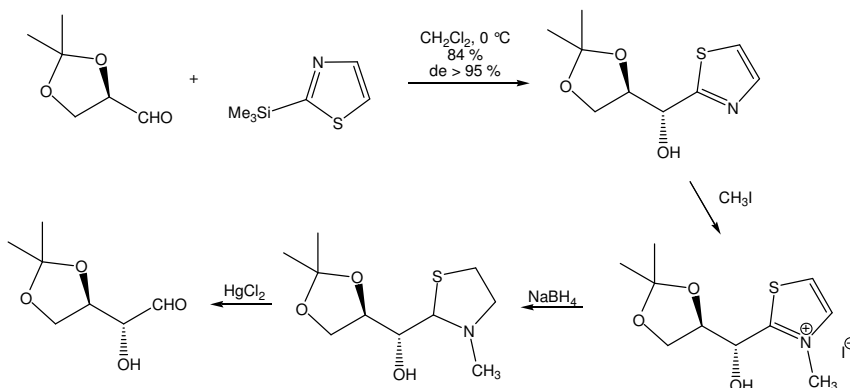
- Grignard-vegyületek reakciója nitrilekkel
- Cinkvegyületek reakciója

- Aromások
  - Friedel-Crafts, Vilsmeier, Gattermann-Koch

Umpolung

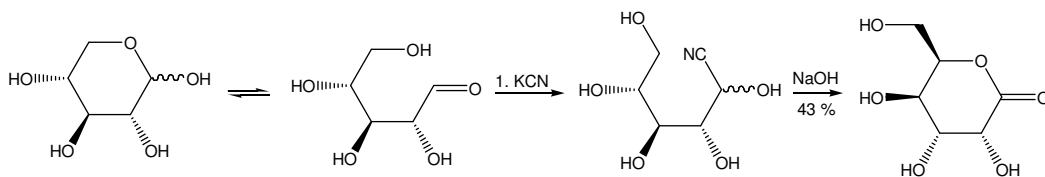
- 2-trimetilszilil-tiazol: formil-anion szinten (A. Dondoni)

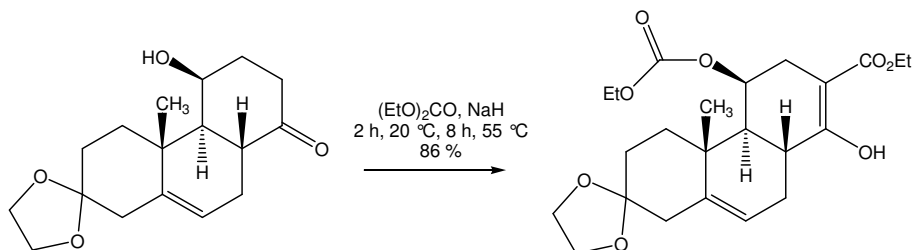

Karbonsavak előállítása

- Grignard-vegyületek reakciója szén-dioxiddal
- Alkil-halogenidek/aldehidek reakciója cianidokkal, a keletkező nitrilek hidrolízise

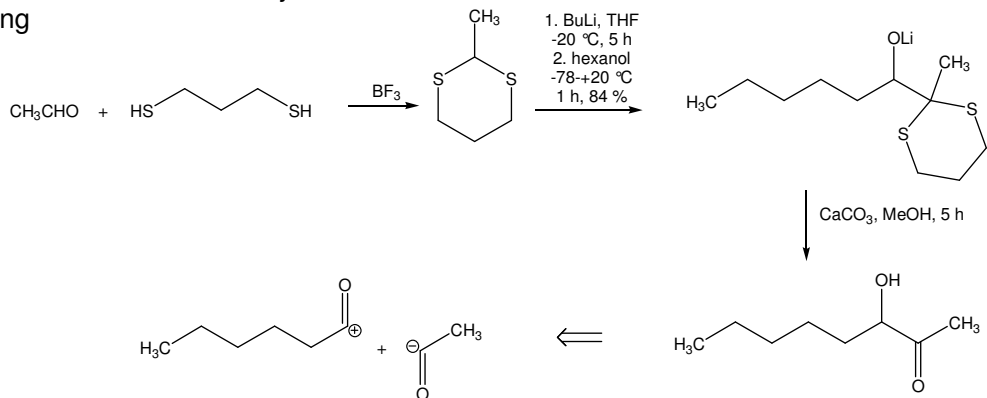
- Karbanionok reakciója dietil-karbonáttal

Több funkciós csoportot tartalmazó vegyületek előállítása 1. 1,2-Difunkciós vegyületek

■ a¹ + d¹/d¹ + a¹

- ▶ benzoin-kondenzáció
- ▶ aldehidek és cianid-ion reakciója
- ▶ Umpolung

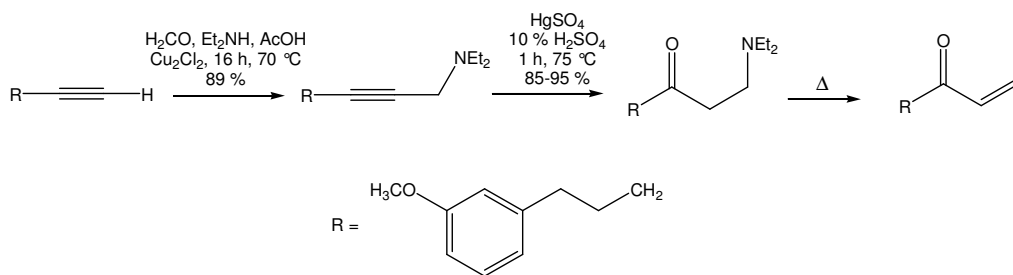
■ r¹ + r¹

- ▶ aciloin-kondenzáció
- ▶ pinacol-reakció
- ▶ McMurry-kapcsolás

Több funkciós csoportot tartalmazó vegyületek előállítása 2. 1,3-Difunkciós vegyületek

■ a¹ + d²

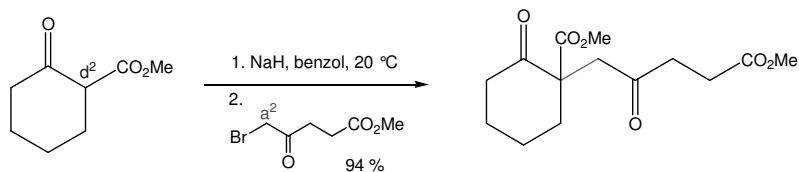
- ▶ Knoevenagel-kondenzáció
- ▶ Dieckmann-kondenzáció
- ▶ Stobbe-kondenzáció
- ▶ Reformatszkij-reakció
- ▶ aldol-kondenzáció
- ▶ Mannich-reakció

Több funkciós csoportot tartalmazó vegyületek előállítása 3. 1,4-Difunkciós vegyületek

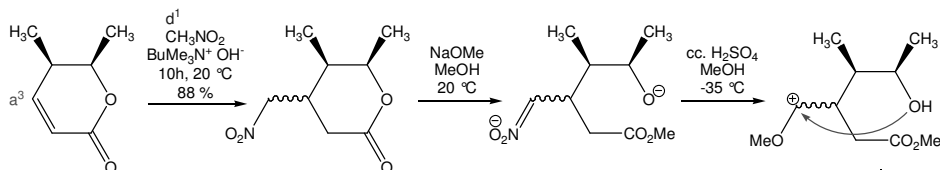
■ $a^2 + d^2$

▶ pl. α -halogén-karbonil-vegyület és enoláton reakciója

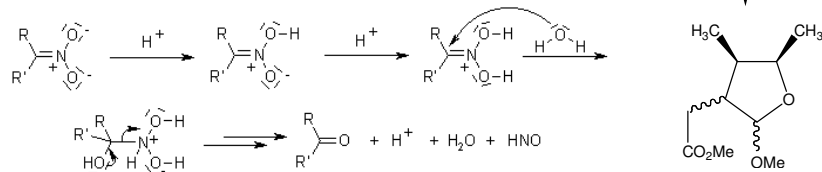

■ $a^3 + d^1$

▶ pl. α,β -telítetlen észter és nitrometán reakciója

Nitrogyűletek átalakítása karbonilvegyületté: a Nef-reakció

A funkciós csoportok áttekintése

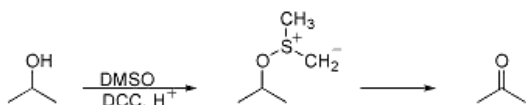
	A szénatom hozzávetőleges oxidációs száma vagy foka				
	-4	-2	0	+2	+4
	0	1	2	3	4
szénhidrogének	C-C	C=C	C≡C		
halogénszármazékok		-CH ₂ X	-CHX ₂	-CX ₃	CX ₄
oxigéntartalmú vegyületek		-CH ₂ OH	-CHO	-COOH	CO ₂
		-CH ₂ OR	>C=O	-COX	
			-CH(OR) ₂		
			HO-C-C-OH		
			epoxidok		
kéntartalmú vegyületek		-CH ₂ SH	-CHS		
nitrogéntartalmú vegyületek		-CH ₂ NH ₂	-CH=NH	-CN	-N=C=N-
			-CH=NOH	-CONH ₂	-NHC(O)NH ₂
	←	redox átalakítások			→

↑
nem redox átalakítások
↓

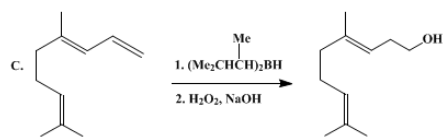
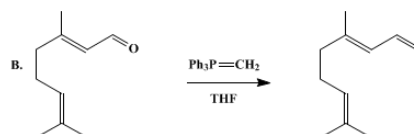
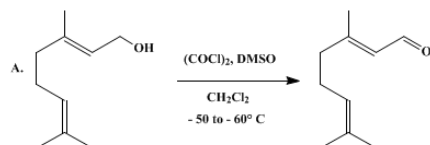
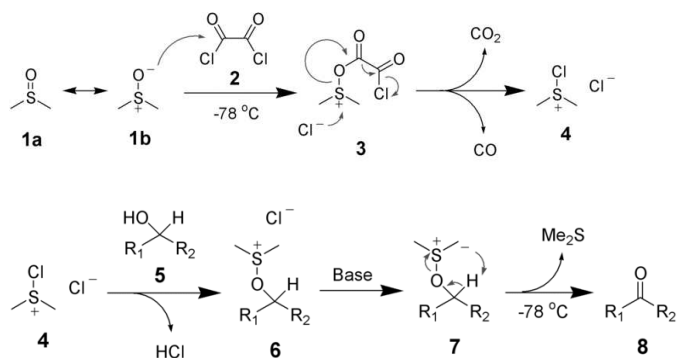
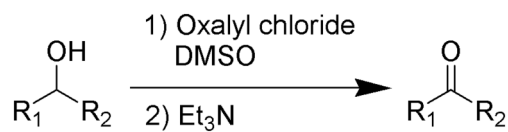
Oxidáció

Alkoholok oxidációja

■ Pfitzner-Moffatt-oxidáció

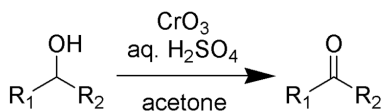
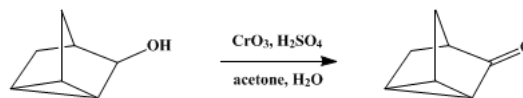
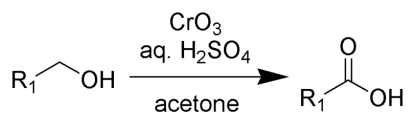
■ Swern-oxidáció

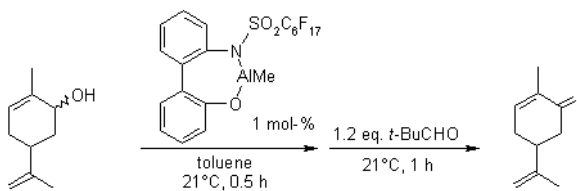
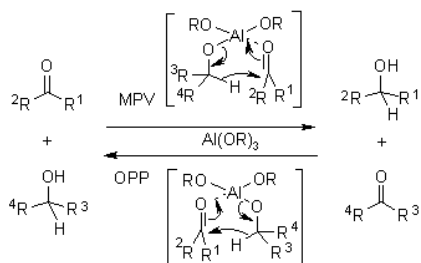
Oxidáció

Alkoholok oxidációja 2.

■ Jones-oxidáció

■ Oppenauer-oxidáció (Meerwein-Ponndorf-Verley-redukció)

Redukció

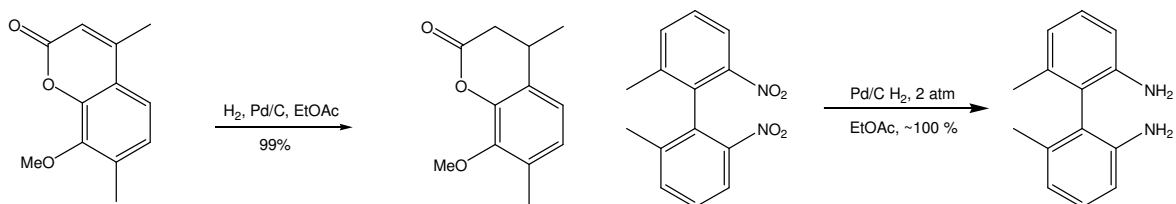
Alkalmazott redukálószer

- hidrogén és fém vagy komplex katalizátor (Ni, Pd, Pt, Ru, Rh)
- komplex fémhidridek (alánok, boránok és származékaik)
- redukáló fémek (Li, Na, Mg, Zn, Ca, Sn, Fe, Ti)
- nitrogénvegyületek (hidrazin, diimin)
- foszforvegyületek [(EtO)₃P, R₃P]
- kénvegyületek (Na₂S₂O₄, NaHSO₃)

Paul Sabatier (1854-1941),
megosztott kémiai Nobel-díj
(Victor Grignard), 1912

hidrogénezés

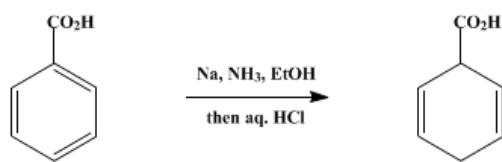
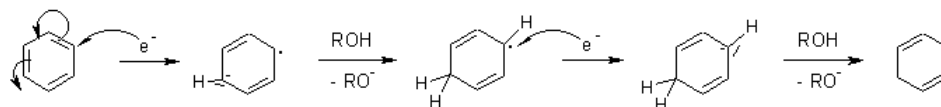
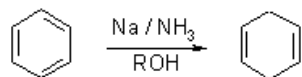

Redukció

Telítetlen szénhidrogének redukciója

■ Birch-redukció

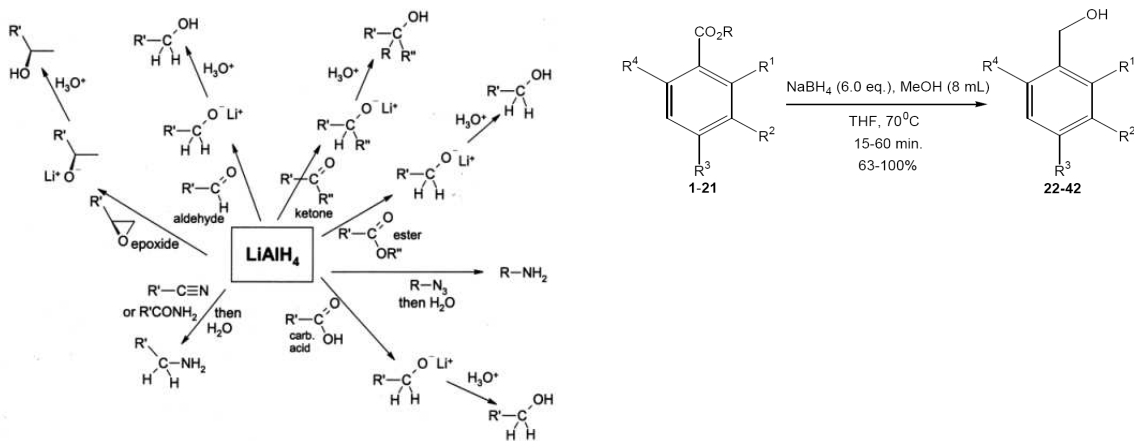
► aromás vegyületek átalakítása diénekké

Redukció

Karbonilvegyületek, savszármazékok redukciója komplex fémhidridekkel

- **Lítium-tetrahidrido-aluminát**
  - ▶ erőteljes, kevésbé szelektív redukálószer, észtereket is könnyen redukál
- **Nátrium-tetrahidrido-borát**
  - ▶ szelektívebb redukálószer, csak erőteljes körülmények között redukálja az észtereket

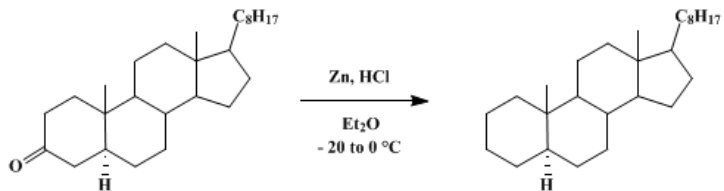
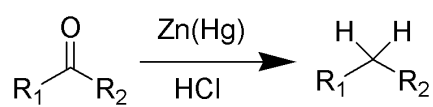

Redukció

Karbonilvegyületek redukója

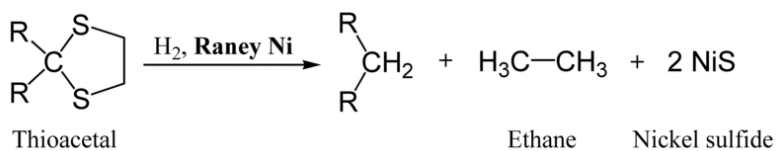
■ Clemmensen-redukció

► funkcióscsoport-eltávolítás savas közegben

■ Redukció Raney-nikkel segítségével

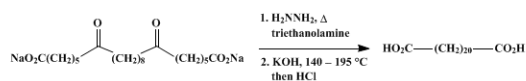
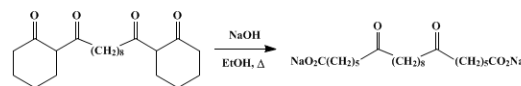
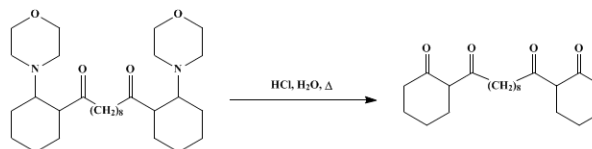
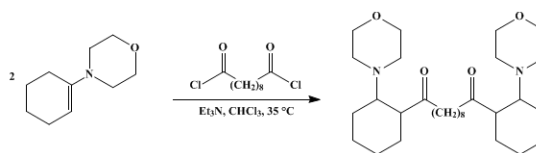
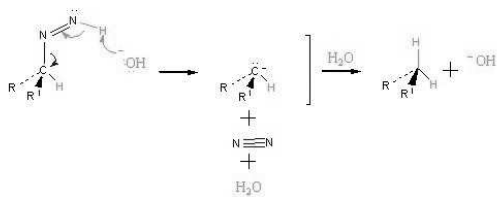
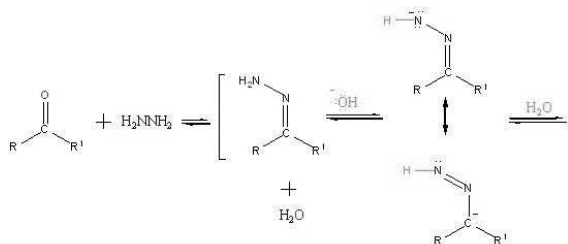
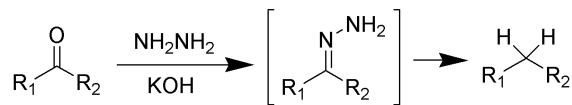
► funkcióscsoport-eltávolítás semleges közegben

Redukció

Karbonilvegyületek redukciója 2.

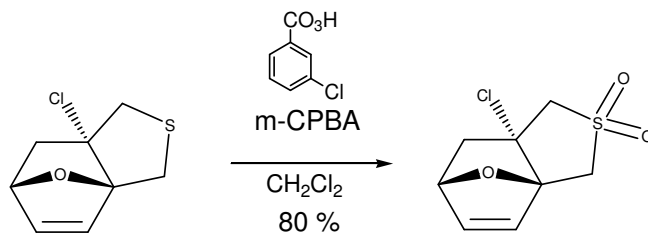
- Wolff-Kishner-Huang-Minlon-redukció
  - funkcióscsoport-eltávolítás bázikus közegben

Nitrogén- és kéntartalmú vegyületek oxidációs állapota

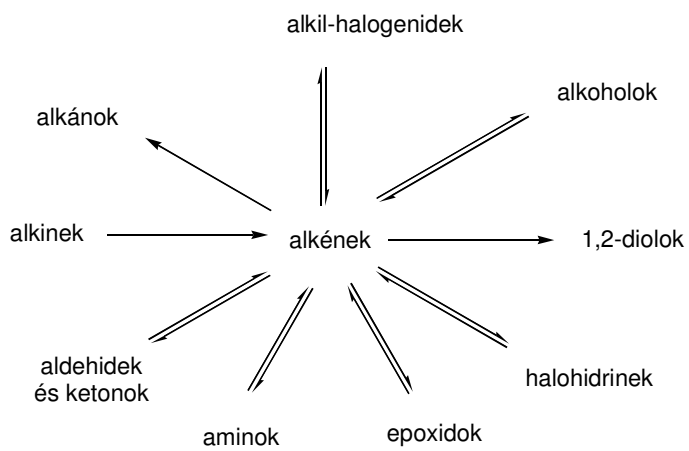
	A heteroatom hozzávetőleges oxidációs állapota					
nitrogéntartalmú vegyületek	NH ₃	-NH ₂	-NHOH	-NO	-NO ₂	N ₂ O ₅
		-NHNH ₂	-N=NH	-N ⁽⁺⁾ =N		HNO ₃
				-N=N(O)-		
kéntartalmú vegyületek	H ₂ S	-SH	-S-S-			
		-S-	-S-OH	-S(O)-OH	-S(O) ₂ -OH	SO ₃
			-S-X	-S(O)-X	-S(O) ₂ -X	H ₂ SO ₄
				-S(O)-	-S(O) ₂ -	

pl.

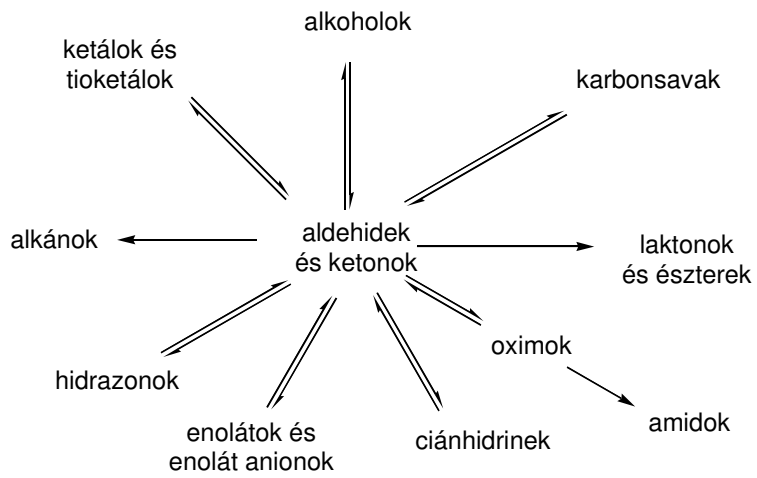
Feladatok 1.

F9.1. Hogyan lehet megvalósítani az alábbi átalakulásokat?

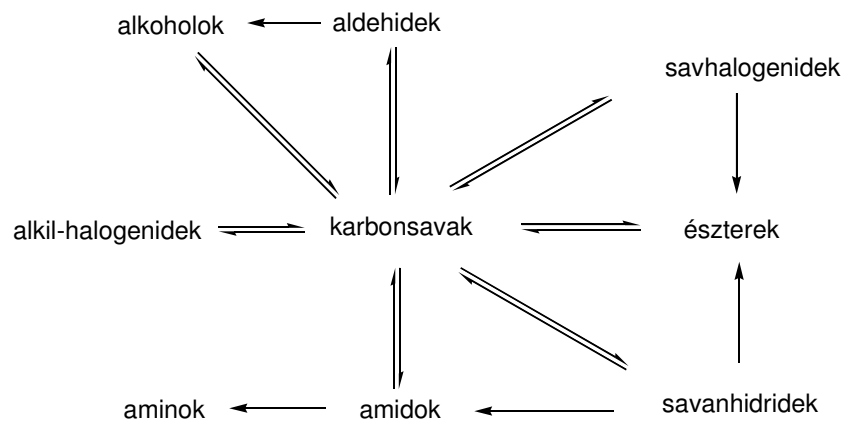
Feladatok 2.

F9.2. Hogyan lehet megvalósítani az alábbi átalakulásokat ?

Feladatok 3.

F9.3. Hogyan lehet megvalósítani az alábbi átalakulásokat?

Ajánlott olvasmányok

- R. O. C. Norman, J. M. Coxon (1993): Principles of organic synthesis. 3rd ed. Blackie Academic and Professional, London. 811 pages, pp. 587-675.
- J. R. Hanson (2002): Organic synthetic methods. Royal Society of Chemistry, Cambridge. 175 pages. pp. 96-125.
- J. R. Hanson (2001): Functional Group Chemistry. Royal Society of Chemistry, Cambridge. 165 pages.
- R. C. Larock (1999): Comprehensive Organic Transformations. A Guide to Functional Group Preparations. 2nd ed. Wiley-VCH, New York. 2583 pages.
- M. B. Smith, J. March (2001): Advanced organic chemistry. 5th ed. John Wiley and Sons, New York. 2083 pages. pp. 1506-1604.
- Richard C Larock (1986): Solvomercuration/demercuration reactions in organic synthesis, Springer-Verlag, Berlin, New York.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Benzopyrene_diol_epoxide
- <http://www.rcsb.org/pdb/cgi/explore.cgi?pid=3661075867525&pdblid=1DXA>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Redox>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Swern_oxidation
- http://en.wikipedia.org/wiki/Birch_reduction
- http://en.wikipedia.org/wiki/Lithium_aluminium_hydride